

Kamil Mroczka*, Bartosz Biderman**

Fake newsy i deepfaki w kampanii wyborczej w Polsce w 2023 roku – case studies

Fake News and Deepfakes in the 2023 Election Campaign in Poland – Case Studies

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: fake news, deepfake, kampania parlamentarna, Sejm, Polska

Key words: fake news, deepfake, election campaign, Parliament, Poland

Abstrakt: Wybory parlamentarne w Polsce w 2023 r. były jednymi z najistotniejszych dla Polaków wydarzeń demokratycznych od przemian politycznych przełomu lat 80. i 90. Między innymi z tego względu w sposób szczególnie obywatele narażeni byli na powszechną dezinformację i propagandę, zwiększającą emocje przedwyborcze. Niniejszy artykuł dokumentuje najistotniejsze przykłady fake newsów i deepfake'ów, jakie pojawiły się w trakcie trwania kampanii politycznej. Uporządkowana została również wiedza dotycząca każdego opisanego przypadku. Każdy przykład przeanalizowany został pod względem zastosowanego schematu proliferacji, wpływu społecznego, komentarzy medialnych oraz szacunkowego zasięgu. Przeanalizowany materiał wraz z przeprowadzonym badaniem empirycznym pozwolił pozytywnie zweryfikować stawianą w pracy hipotezę, mówiącą, iż fake newsy i deepfaki stanowią istotne zagrożenie dla procesów demokratycznych w Polsce.

Abstract: The 2023 parliamentary elections in Poland were one of the most important democratic events for Poles since the political changes of the late 1980's and early 1990's. For this reason, among others, citizens were particularly exposed to widespread disinformation and propaganda, increasing pre-election emotions. This article records the most relevant

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3809-3479>; dr hab., MBA, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. E-mail: ks.mroczka@uw.edu.pl.

** ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8503-5207>; doktorant, Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego. E-mail: biderman.bartosz@gmail.com.

examples of fake news and deepfakes that emerged during the political campaign. The knowledge relating to each case described has also been organised. Each example has been analysed in terms of the proliferation pattern used, social impact, media commentary and estimated reach. The analysed material, together with the conducted empirical research, allowed to positively verify the hypothesis presented in the study, which states that fake news and deepfakes pose a significant threat to democratic processes in Poland.

Uwagi wstępne

Dynamiczny rozwój technologii ICT przynosi społeczeństwu i gospodarce szereg wymiernych korzyści. Dzięki rozwojowi systemów i narzędzi ICT w wirtualnym świecie możemy realizować coraz więcej usług zarówno tych prywatnych, jak i publicznych. W zakresie tych drugich w kontekście kampanii wyborczej do parlamentu polskiego należy zwrócić uwagę na rozwój aplikacji mObywatel, która wyborcom dawała szereg możliwości związanych m.in. z weryfikacją prawa do głosowania, czy zmiany miejsca głosowania. Dzięki zmianom w prawie możemy posługiwać się „dokumentem mObywatel”, który potwierdza naszą tożsamość i obywatelstwo¹. W tym samym czasie Finowie testują e-paszport, który ma uprawniać do przekraczania granicy². W ostatnich latach w sektorze prywatnym obserwuje się dynamiczny rozwój algorytmów sztucznej inteligencji (AI). Algorytmy te znajdują zastosowanie w szerokim zakresie procesów, zarówno w wymiarze operacyjnym, jak i strategicznym. Sztuczna inteligencja coraz częściej wspiera optymalizację procesów decyzyjnych, pozwala na zwiększenie precyzji prognoz, czy poprawę adaptacji organizacji do dynamicznych warunków rynkowych. Przykładowo, AI wykorzystywane jest również do automatyzacji zadań, podejmowania decyzji, analizy danych, personalizacji oferty czy nawet obsługi klienta.

Należy pamiętać, że nowoczesne technologie mogą być wykorzystywane zarówno pozytywnie, jak i negatywnie. Coraz częściej mamy do czynienia z atakami hakerskimi, które mogą prowadzić do kradzieży danych osobowych, finansowych lub innych poufnych informacji. Ponadto, technologie są często wykorzystywane do prowadzenia działań dezinformacyjnych, które mają na celu manipulowanie opinią publiczną. Przykładem takiej działalności może być wykorzystanie mediów społecznościowych do rozpowszechniania fałszywych informacji lub manipulowania treściami, które są przedstawiane jako praw-

¹ Ustawa z dnia 26 maja 2023 r. o aplikacji mObywatel, Dz.U. poz. 1234 ze zm.

² *Jako pierwsi na świecie mogą posługiwać się cyfrowym paszportem. Kolejny kraj w kolejce*, TVN24 Biznes, <https://tvn24.pl/biznes/turystyka/finlandia-testuje-cyfrowe-paszporty-w-telefonach-komorkowych-7312156> (17.10.2023).

dziwe. Innym przykładem może być wykorzystanie technologii do tworzenia deepfake'ów, czyli sfalszowanych filmów lub zdjęć, które mają na celu oszukanie odbiorców.

Badacze brytyjskiego zespołu IT governance zidentyfikowali do końca października 2023 r. 953 incydenty bezpieczeństwa³. Tylko w tym ostatnim miesiącu stwierdzono wystąpienie 114 naruszeń związanych z technologiami cyber⁴. Założyć więc można, iż dziennie występują średnio około 4 incydenty w cyberprzestrzeni.

Zagadnieniu wykorzystania *fake newsów* i *deepfake'ów* w trakcie kampanii wyborczej w 2023 r. poświęcony jest niniejszy artykuł. Autorzy odnotowali bowiem istotny wzrost aktywności w tym obszarze. Nie ulega bowiem wątpliwości, że negatywne aspekty wykorzystania narzędzi ICT, w tym sztucznej inteligencji będą nam towarzyszyć również w przyszłości. W kontekście procesów demokratycznych – o czym przekonali się wyborcy w Stanach Zjednoczonych – możemy mówić o negatywnym wpływie narzędzi ICT.

Wykorzystywanie na szeroką skalę algorytmów uczenia maszynowego pozwala na mikrotargetowanie przekazu. Wyborcy mogą na przykład otrzymywać spersonalizowane do ich poglądów i opinii komunikaty, czy informacje. W tym obszarze, ryzyko manipulacji lub otrzymania nieprawdziwych treści jest zależne często od kompetencji informacyjnych odbiorcy. Mówiąc o 'ryzyku', należy brać pod uwagę potencjalne zagrożenie dla prawidłowego przepływu komunikacji i możliwość zakłócania jej, czyli pośrednio wprowadzenia odbiorców w błąd. Jeżeli jednak większość źródeł informacji jest wiarygodna, a odbiorcy są w stanie krytycznie ocenić otrzymane informacje, ryzyko to pozostanie niewielkie. Już w trakcie obecnej kampanii wyborczej, odnotowano szereg przypadków zakłóceń, co zostanie zanalizowane w niniejszym tekście.

Na początku XVIII w. w eseju opublikowanym na łamach czasopisma «The Examiner» Jonathan Swift sformułował następującą frazę: „jeśli najgorszy pisarz ma swoich czytelników, to największy kłamca ma swoich wyznawców; i jak to się często dzieje, bez szczególnej przyczyny, kłamstwo odniesie skutek, jeśli uwierzymy w nie w ciągu godziny. Fałsz wlatuje, a prawda kuśtyka za nim”⁵. Dzisiaj – w dobie internetowych platform społecznościowych oraz

³ N. Ford, *List of Data Breaches and Cyber Attacks in 2023*, <https://www.itgovernance.co.uk/blog/list-of-data-breaches-and-cyber-attacks-in-2023> (30.11.2023).

⁴ Tamże.

⁵ P. Jaźwiński, „Przysłowie stare jak świat”. *Od 300 lat opisuje fake newsy*, <https://konkret24.tvn24.pl/mity,114/przyslowie-stare-jak-swiat-od-300-lat-opisuje-fake-newsy,928906.html> (14.11.2023).

powszechnego dostępu do sieci Internet – można sparafrazować słowa Swifta w następujący sposób: *fake news* wlatuje, a prawda kuśtyka za nim. Pół wieku po wypowiedzi Swifta Thomas Francklin rozwinął jego koncepcję, stwierdzając: „kłamstwo będzie latać na skrzydłach wiatru i trafi do każdego zakątka świata, podczas gdy prawda będzie się za nim spóźniać; jej kroki, acz pewne, są powolne i stateczne, nigdy nie będą miały dostatecznego wigoru i ruchliwości, by ścigać i zwyciężyć swojego przeciwnika”⁶.

Oba przytoczone powyżej stwierdzenia doskonale oddają problem, z którym borykają się państwa i społeczeństwa praktycznie od zarania dziejów. Posługiwanie się nieprawdą („fejkową”) i błędną informacją staje się – zwłaszcza w dobie społeczeństwa informacyjnego – realnym problemem dla państw, organizacji międzynarodowych i transnarodowych oraz pojedynczych osób. *Fake newsy* i *deepfaki* są dzisiaj wykorzystywane do prowadzenia wojny informacyjnej, gospodarczej oraz politycznej. Ich celem może być wywołanie określonych skutków politycznych (np. wpływ na wynik wyborów), ekonomicznych (np. upadek dużego banku) oraz społecznych (np. radykalizowanie nastrojów społecznych pogłębiających polaryzację poglądów na konkretne zagadnienia). *Fake newsy* i *deepfaki* są również wykorzystywane przez cyberterrorystów, którzy wykorzystują ten kanał komunikacji do mobilizowania swoich zwolenników.

Zarówno *fake newsy*, jak i *deepfaki* stanowią istotne zagrożenie dla procesów demokratycznych w Polsce. Oba zjawiska przyczyniają się do potęgowania obecnie obserwowanych kryzysów zaufania do polityków, instytucji publicznych oraz mediów, potęgowanych przez wysoki poziom polaryzacji politycznej na całym świecie⁷. W tym kontekście *fake newsy* i *deepfaki* mogą dodatkowo zaostriżyć ten problem. Według badań, narażenie na *fake newsy* jest związane ze spadkiem zaufania do głównych mediów⁸. Co więcej, technologiczne postępy umożliwiające szybkie udostępnianie informacji i wprowadzenie platform mediów społecznościowych zwiększyły zagrożenie, jakie niesie ze sobą koordynowana kampania dezinformacyjna dla demokratycznych państw i procesów wyborczych⁹. Dlatego też *fake newsy* i *deepfaki*, poprzez manipu-

⁶ Tamże.

⁷ *Deepfakes and fake news pose a growing threat to democracy, experts warn*, <https://news.northeastern.edu/2022/04/01/deepfakes-fake-news-threat-democracy/> (30.11.2023).

⁸ K. Ognyanova, D. Lazer, R.E. Robertson, C. Wilson, *Misinformation in action: Fake news exposure is linked to lower trust in media, higher trust in government when your side is in power*, Harvard Kennedy School (HKS) Misinformation Review, 2020.

⁹ Ch. Waldemarsson, *Disinformation, Deepfakes & Democracy The European response to election interference in the digital age*, Alliance of Democracies Foundation, 2020.

lację informacjami i wprowadzanie w błąd odbiorców, mogą zaszkodzić integralności procesów demokratycznych¹⁰.

Na potrzeby prowadzonych rozważań przyjęto następującą hipotezę badawczą: *fake newsy* i *deepfaki* stanowią istotne zagrożenie dla procesów demokratycznych w Polsce. Przyczyniają się one do kryzysu zaufania do polityków, instytucji publicznych oraz mediów, co jest związane z wysokim poziomem polaryzacji politycznej. To z kolei przyczynia się do utwierdzania przekonań wyborców w ramach własnych baniek informacyjnych. Weryfikacji założonej hipotezy mają służyć następujące pytania badawcze: czym są *fake newsy* i *deepfaki*? jaka jest skala ich wykorzystania w kampanii wyborczej? kim są autorzy *fake newsów* i *deepfake'ów*? w jaki sposób generowane są nieprawdziwe treści? jakie kanały informacji są wykorzystywane do ich rozpowszechniania? jaki może być wpływ *fake newsów* i *deepfake'ów* na procesy wyborcze?

Artykuł ma charakter teoretyczno-empiryczny. Z jednej strony autorzy przeprowadzili analizę dorobku doktryny i aktów prawnych, a z drugiej dokonali oceny zebranego materiału empirycznego w trakcie badań. W procesie rozważań autorzy korzystali z metody dogmatyczno-prawnej, metody krytycznej analizy piśmiennictwa oraz analizy materiałów źródłowych pozyskanych z wybranych portali społecznościowych i mediów elektronicznych. Dodatkowo, pomocne w badaniach okazało się narzędzie przygotowane przez ekspertów z NASK PIB. Narzędzie to ma charakter serwisu internetowego <https://bezpiecznowybory.pl/>¹¹. Należy również wspomnieć, że NASK PIB wspiera użytkowników polskiego internetu w weryfikowaniu w mediach społecznościowych. W tym celu uruchomiono profile #WłączWeryfikację na Facebooku¹² oraz X (wcześniej Twitter)¹³. Analiza materiału źródłowego obejmuje okres drugiego półrocza 2023 r. Dla zachowania rzetelności analizy w artykule uży-

¹⁰ A. Puutio, *Deepfake democracy: Here's how modern elections could be decided by fake news*, <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/deepfake-democracy-could-modern-elections-fall-prey-to-fiction/> (30.11.2023).

¹¹ „Serwis <https://bezpiecznowybory.pl/> jest ogólnodostępnym miejscem zgłaszania incydentów cyberbezpieczeństwa oraz szkodliwych treści, a także kompendium wiedzy wyborczej. Nadrzędnym celem jest zapewnienie cyfrowego bezpieczeństwa nadchodzących wyborów parlamentarnych. Na portalu można znaleźć aktualne i zweryfikowane informacje dotyczące procesu wyborczego. Projekt jest inicjatywą NASK – Państwowego Instytutu Badawczego, wspieraną przez partnerów: Google, Meta i TikTok”, źródło: NASK PIB.

¹² *Włącz weryfikację NASK*, profil na Facebook, <https://www.facebook.com/WeryfikacjaNASK> (17.10.2023).

¹³ *#WłączWeryfikację*, profil na platformie X, źródło: <https://twitter.com/WeryfikacjaNASK> (17.10.2023).

wano oryginalnej pisowni autorów poszczególnych postów i treści. Autorzy nie ingerowali ani w błędy ortograficzne, ani stylistyczne czy językowe.

Wybrane przykłady analizowane w niniejszym artykule mają charakter subiektywny, jednakże nie wpływają one na przyjęte założenia badawcze. Intencją autorów nie było ustalanie liczby *fake newsów* i *deepfake’ów* wyprodukowanych specjalnie na potrzeby lub w trakcie kampanii wyborczej, lecz raczej prezentacja skutków, jakie one generują. Autorzy nie dążyli także do zachowania równowagi między liczbą *fake newsów* a *deepfake’ów* wykorzystanych w procesie badawczym, co wynika z dość prostego powodu: liczba *fake newsów* jest znacząco wyższa niż *deepfake’ów*. Można założyć, że tworzenie *deepfake’ów* wymaga zaawansowanej wiedzy technicznej. Stworzenie profesjonalnego *deepfake’a* wymaga zastosowania zaawansowanych narzędzi i programów, podczas gdy napisanie nieprawdziwego posta w mediach społecznościowych może wymagać jedynie pomysłowości autorów.

Konceptualizacja terminów¹⁴ *fake news* i *deepfake*

Na wstępie prowadzonych rozważań należy zauważyć, że zarówno w praktyce, jak i w prawie nie zdefiniowano terminu *fake news*. Jak podkreśla Michał Korba, definicja analizowanego terminu, którego „powszechnie używa się już także w naszym kraju, jest zarysowywana przez wiele instytucji w sposób nieco różny. Trudno bowiem jednoznacznie stwierdzić, co dokładnie obejmuje lub jakie są jej najbardziej istotne części”¹⁵. Na potrzeby niniejszego opracowania przeprowadzona zostanie analiza piśmiennictwa, zarówno naukowego, jak i popularnonaukowego. W ostatnich latach pojawiło się sporo tekstów naukowych i popularnonaukowych, których celem była próba konceptualizacji terminu *fake news*¹⁶.

¹⁴ Na potrzeby procesu konceptualizacji wykorzystano wyniki badań autorów: K. Mrocza, *Fake newsy jako nowa kategoria zagrożenia dla systemu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w dobie kryzysu epidemicznego*, «Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego» 2022, nr 26 (14), B. Biderman, *Zagrożenie dezinformacją multimedialną z wykorzystaniem technologii deepfake, z perspektywy bezpieczeństwa narodowego*, rozprawa doktorska, Warszawa 2023.

¹⁵ M. Korba, *Fake news: Definicja pojęcia, skutki i sposoby walki z nieprawdziwymi informacjami*, „ANTYFAKE”, <https://www.antyfake.pl/fake-news-definicja> (14.04.2022).

¹⁶ K. Bąkowicz, *Wprowadzenie do definicji i klasyfikacji zjawiska fake newsa*, «Studia Medioznawcze» 2019, t. 20, nr 3 (78).

Bezspornie popularność analizowanego terminu jest znakiem naszych czasów. Wynika to z powszechnego dostępu do sieci Internet oraz rozwoju mediów społecznościowych i portali informacyjnych publikujących materiały, informacje i komentarze *de facto* w czasie rzeczywistym. Warto jednak zauważyć, że zjawisko rozpowszechniania fałszywych informacji sięga daleko wstecz. Zdaniem badaczy amerykańskiego wydawnictwa leksykograficznego Merriam-Webster drukowanie i rozpowszechnianie fałszywych wiadomości nie jest zjawiskiem nowym, ale samo pojęcie *fake news* już tak. W ich ocenie fałszywe wiadomości zaczęły być powszechnie stosowane pod koniec XIX w.¹⁷

Warto w tym miejscu postawić pytanie, czy wcześniej nie mieliśmy do czynienia z publikowaniem fałszywych informacji? Odpowiedź na to pytanie jest twierdząca, jednak jak zauważają badacze wydawnictwa leksykograficznego Merriam-Webster, posługiwano się wówczas terminem *false news*¹⁸. Terminu tego używano już w XVI w. Niewątpliwie wyrażenie to miało stylistycznie neutralne połączenie. Cytowani już eksperci z Merriam-Webster podsumowując swoje analizy, stwierdzają jednak, że termin *fake news* nie zostanie w najbliższym czasie wprowadzony do słownika. Jak podkreślono w analizowanym materiale, jest to oczywisty rzeczownik złożony – połączenie dwóch odrębnych słów, z których oba są bardzo dobrze znane i których użycie w połączeniu daje łatwo zrozumiałe znaczenie. Fałszywe wiadomości to po prostu wiadomości („materiały zgłoszone w gazecie lub periodyku, lub w wiadomościach”), które są fałszywe („fałszywe, podrobione”)¹⁹.

Słownik Języka Polskiego PWN definiuje *fake news* jako „nieprawdziwe, fałszywe wiadomości, najczęściej rozpowszechniane przez tabloidy w celu wywołania sensacji, bądź zniesławienia kogoś (najczęściej polityka)”²⁰.

Marek Palczewski słusznie zauważa, że definicje *fake newsa* są nieostre, jednak można – jego zdaniem – wskazać kilka wspólnych cech występujących w większości charakterystyk. Podkreśla, że za *fake newsy* uznaje się „wiadomości służące intencjonalnemu, rozmyślnemu wprowadzeniu odbiorcy w błąd w celu uzyskania korzyści wizerunkowych, majątkowych, psychologicznych, propagandowych, politycznych, itd.”. Do korzyści tych z pewnością

¹⁷ *The Real Story of 'Fake News'. The term seems to have emerged around the end of the 19th century*, <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/the-real-story-of-fake-news> (14.04.2022).

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/mlodziejowe-slowo-roku/haslo/fake-news;6368870.html> (6.04.2023).

należy dodać korzyści ekonomiczne. Jak słusznie zauważa, w przypadku *fake newsów* mamy do czynienia nie z przypadkowością zdarzenia. Nie chodzi bowiem o stworzenie „«newsa» po prostu nieprawdziwego, lecz o zamiarze, chłodno skalkulowanym, po to, by za pomocą wprowadzenia takiego nieprawdziwego «newsa» do obiegu, osiągnąć wielorakie korzyści”²¹. Ontologiczny status terminu *fake news* jest „enigmą, czymś nieuchwytnym, albowiem nie ma on swojego desygnatu w rzeczywistości, stanowiąc puste pojęcie, «realnie» istniejące jedynie w wyobraźni ich twórców – obiekt poznania wyłącznie dla osób, które uwierzyły w jego prawdziwość. Dar uwodzenia *fake newsa* polega na przekonaniu do siebie osób już przekonanych – posiadaczy takich matryc, schematów i skryptów poznawczych, na mocy których odczytywane *fake newsy* odpowiadają na ich psychospołeczne potrzeby i oczekiwania”²².

Zdaniem innego badacza termin *fake news* jest oksymoronem, gdyż samo zestawienie słów „*fałszywe*” i „*wiadomości*” podważa wiarygodność informacji²³. *Fake news* według innej definicji nie jest kłamstwem, ponieważ zawiera w sobie elementy, które są prawdziwe, jednak zostały one celowo zniekształcone, aby wprowadzić odbiorcę w błąd²⁴. Joyce Jeffries podkreśla, że *fake news* przypomina plotkę, którą każdy chętnie dystrybuuje, mimo braku pewności co do jej prawdziwości. Sam fakt, że informacja ta – niezależnie od prawdziwości – jest rozpowszechniana przez wiele osób, nadaje jej cech pozwalających w nią uwierzyć²⁵. Uruchamia się wówczas bardzo prosty mechanizm. Im więcej publikacji na dany temat, tym większe budzi zainteresowanie, im więcej osób interesuje się danym tematem, tym większe zainteresowanie mediów skutkujące dalszym rozpowszechnianiem się informacji przez odbiorców. Można by rzec, że to takie błędne koło „fejkniusowe”.

Co istotne, fałszywe wiadomości konstruowane są na wzór informacji prawdziwych. Ich konstrukcja jest poprawna gramatycznie i stylistycznie. Często *fake news* zawiera prawdziwe informacje, które są przeplatane tymi fałszywymi. Jak twierdzi Martin Lee „nieprawdziwe informacje często tworzone są w taki sposób, aby przesadnie wyolbrzymić pewne fakty, co ma na celu

²¹ M. Palczewski, *Fake news a wolność słowa*, Instytut Staszica, <http://instytutstaszica.org/2019/02/11/fake-news-a-wolnosc-slowa/> (6.04.2023).

²² Tamże.

²³ K. Bąkiewicz, *Wprowadzenie do definicji...*, s. 281.

²⁴ J. Gillin, *Fact-checking fake news reveals how hard it is to kill pervasive 'nasty weed' online*, <https://www.politifact.com/article/2017/jan/27/fact-checking-fake-news-reveals-how-hard-it-kill-p/> (18.04.2022).

²⁵ J. Jeffries, *What's Fake News?*, New York 2019, za: K. Bąkiewicz, *Wprowadzenie do definicji...*, s. 283.

wzbudzenie emocji, na przykład poprzez zastosowanie oburzających nagłówków”²⁶.

W piśmiennictwie wyróżniono kilka kategorii *fake newsów*. Przykładowa klasyfikacja wyodrębnia następujące kategorie:

- zmyślone, nieprawdziwe opowieści. Stworzone świadomie, ale tak, aby odbiorca wiedział, że są nieprawdziwe;
- newsy wytworzone w celach propagandowych, politycznych lub komercyjnych, będące celowym kłamstwem. Całkowicie sfabrykowane, aby wprowadzić odbiorcę w błąd lub wywołać jego określone reakcje, lub decyzje, np. polityczne;
- *fake newsy* oparte na częściowo prawdziwych informacjach, poddanych manipulacji. Powstałe przez dodanie sfabrykowanego faktu do historii już istniejących w sferze publicznej lub do właśnie stworzonych opowieści, które zawierają głównie prawdziwe informacje, ale dodatkowy komponent zamienia je w fałszywe wiadomości;
- fałszywe wiadomości o charakterze satyrycznym;
- fałszywe wiadomości uznawane za *fake newsy* przez osoby lub instytucje z powodu ich zawartości, negatywnej dla tych osób lub instytucji²⁷.

Drugi z analizowanych terminów – *deepfake* – jest połączeniem dwóch angielskich wyrazów *deep* i *fake*. Nawiązują one kolejno do *deep* – *deep learning’u*, czyli technologii głębokiego uczenia, zaś *fake*, jak wytłumaczono powyżej, oznacza oszustwa, fałszerstwa. Po połączeniu obu tych słów otrzymujemy określenie, w języku polskim utożsamiane z oszustwami powstającymi poprzez technologię głębokiego uczenia.

Początkowo termin *deepfake* odnosił się wyłącznie do techniki tworzenia realistycznych wideo, które pozornie przedstawiały osoby uczestniczące w zdarzeniach, w których faktycznie nie brały udziału. Pierwsze tego typu nagrania pojawiły się pod koniec 2017 r. i na początku były łatwo rozpoznawalne jako fałszywe. Wynikało to z niskiej jakości nagrań oraz występowania licznych artefaktów, które ułatwiały zidentyfikowanie fałszerstwa filmu. Jednak szybki postęp technologiczny spowodował, że już w 2021 r. badania wykazały poziom

²⁶ K. Kucharczyk, *Fake newsy stają się coraz groźniejsze*, <https://cyfrowa.rp.pl/it/34291-fake-newsy-staja-sie-coraz-grozniesze> (18.04.2022).

²⁷ M. Palczewski, *Fake news. A continuation or rejection of the traditional news paradigm?*, «Acta Universitatis Lodzianis Folia Litteraria Polonica» 2017, nr 5 (43), s. 31, zob. także: K. Bąkiewicz, *Fake news jako produkt medialny w dobie postprawdy. Studium przypadku Niebieskiego Wieloryba*, Warszawa 2019, rozprawa doktorska obroniona na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego, https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/3623/tekst_dr_ca%5%82o%C5%9B%C4%87_final_druk.pdf?sequence=3 (18.04.2022).

rozpoznawalności filmów *deepfake* przez uczestników na poziomie 34% w przypadku starannie przygotowanych nagrań²⁸.

Aż do 2022 roku pojęcie *deepfake* powszechnie odnosiło się praktycznie wyłącznie do manipulacji obrazem filmowym. Terminy takie jak „*deepfake* video”, „nagranie *deepfake*” czy „obraz *deepfake*” były powszechnie stosowane, a termin „generowanie *deepfake*” opisywał nakładanie twarzy jednej osoby na twarz drugiej lub synchronizację ust (*lip-sync*). Głos w tego typu nagraniach zazwyczaj nie ulegał zmianie – albo był podłożony przez lektora, albo pochodził z innych nagrań osoby, której wizerunek był wykorzystywany. Dzięki tej technologii powstały znane powszechnie filmy *deepfake*, takie jak prezentacja Jordana Peele z twarzą Baracka Obamy²⁹ czy Billa Hadera z twarzą Arnolda Schwarzeneggera. Oba te filmy, podobnie jak dziesiątki innych, powstały nie w celu celowego wprowadzania w błąd widza, ale często jako forma satyry lub parodii dotyczącej określonej osoby lub sytuacji.

Zjawisko to dotyczyło również licznych filmów pornograficznych, które do roku 2021 stanowiły znaczną część tworzonych materiałów. Według badań przeprowadzonych przez naukowców z konsorcjum Sensity AI, od 90 do 95% nagrań *deepfake* wyprodukowanych w latach 2018–2020 było właśnie filmami pornograficznymi, w zależności od przyjętej metodologii analizy³⁰. Powszechne stało się nakładanie twarzy popularnych gwiazd filmowych oraz piosenekarek i celebrytów na twarze osób występujących w filmach pornograficznych. Często nagrania te oznaczane są jako #*deepfake* lub z zaznaczeniem, jaka aktorka faktycznie występuje w filmie. Wśród osób, których wizerunek jest najczęściej wykorzystywany, dominują takie osoby jak Emma Watson czy Scarlett Johansson³¹, ale również szwedzka aktywistka – Greta Thunberg. Po stronie płci męskiej są to między innymi Tom Holland czy Chris Evans. Wizerunki mężczyzn stanowią jednak niewielki procent spośród wszystkich nagrań.

²⁸ M. Groh, Z. Epstein, Ch. Firestone, R. Picard, *Deepfake detection by human crowds, machines, and machine-informed crowds*, <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2110013119#sec-1> (20.10.2023).

²⁹ Artykuł opisujący fałszywe nagranie, *Watch Jordan Peele use AI to make Barack Obama deliver a PSA about fake news*, <https://www.theverge.com/tldr/2018/4/17/17247334/ai-fake-news-video-barack-obama-jordan-peelee-buzzfeed> (20.10.2023).

³⁰ Artykuł Karen Hao opisujący wyniki badań nad tematyką filmów *deepfake*, *Deepfake porn is ruining women's lives. Now the law may finally ban it*, <https://www.technologyreview.com/2021/02/12/1018222/deepfake-revenge-porn-coming-ban/> (2.11.2023).

³¹ Artykuł z sierpnia 2018 r., opisujący problem nagrań *deepfake* na portalu Reddit, *Reddit bans "deepfake" porn*, <https://www.dw.com/en/reddit-takes-down-subforum-on-deepfake-porn-videos/a-42495605> (1.10.2023). Na podobny krok zdecydował się kilka miesięcy wcześniej portal Pornhub, *Reddit, Pornhub ban videos that use A.I. to superimpose a person's face over an X-rated actor*, <https://www.cnbc.com/2018/02/08/reddit-pornhub-ban-deepfake-porn-videos.html> (1.10.2023).

MrDeepFakes to jedna z najliczniejszych i najstarszych na świecie społeczności osób tworzących nagrania *deepfake*. Na stronie forum znaleźć można szczegółowe instrukcje tworzenia, materiały wspomagające, a także liczne wątki dotyczące nagrań *deepfake*. Znajduje się tam również liczna biblioteka, gromadząca setki tysięcy nagrań i zdjęć *deepfake*. Niektóre z nich obejrzone zostały przez miliony widzów, a aktorki z najpopularniej wykorzystywanym wizerunkiem mogą pochwalić się kolekcją nawet 1000 unikalnych przeróbek *deepfake*.

W przypadku tworzenia parodii oraz wykorzystywania wizerunku w filmach pornograficznych pozostaje otwarte pytanie dotyczące społecznej szkodliwości tych działań oraz granic etyki i prawa. Wiele z tworzonych nagrań stanowi niewinną formę rozrywki, jednak istnieje znaczna część, która niesie ze sobą poważne zagrożenia. Największym ryzykiem związanym z wykorzystaniem tej technologii jest naturalna skłonność ludzi do wiary w to, co widzą. Dlatego filmy *deepfake* nie muszą być wyjątkowo zaawansowane ani wiarygodne, by skutecznie szerzyć *fake newsy* i dezinformację.

W 2022 r. Departament Bezpieczeństwa Krajowego Stanów Zjednoczonych opublikował dokument prezentujący główne zagrożenia wynikające z zastosowania technologii *deepfake*³². W raporcie stwierdzono, że ogólnie pojęta technologia *deepfake* stanowi aktualne i rozwijające się zagrożenie dla społeczeństwa w obszarach związanych z bezpieczeństwem narodowym, egzekwowaniem prawa, finansami oraz relacjami międzyludzkimi. Autorzy opisywali szereg scenariuszy, w których spreparowane filmy mogłyby spowodować znaczne szkody w każdym z wyżej wymienionych obszarów.

Jako przykładowe, szkodliwe społecznie scenariusze przedstawiono sytuacje, gdzie przy pomocy *deepfake* tworzy się fałszywe materiały dowodowe lub nagrania manipulujące opinią publiczną. Wskazano również na scenariusz fikcyjnego porwania, gdzie oszuści telefonowaliby do osoby poszkodowanej, prezentując jej przekształcony wizerunek i głos bliskiej jej osoby i sugerując uprowadzenie. Innym zagrożeniem może być tworzenie fałszywych nagrań celem rozpowszechnienia nieprawdziwych informacji na temat danej organizacji lub osoby. Działanie to może mieć na celu obniżenie oceny danej firmy w oczach pracowników/konsumentów, manipulowanie rynkiem, wpływ na cenę akcji lub wymuszenie przejęcia firmy³³.

Już obecnie zdarzają się podobne sytuacje na mniejszą skalę. W mediach społecznościowych można natknąć się na fałszywe nagrania, na których znane osobistości zachęcają do inwestowania w konkretne aktywa lub na określonej

³² *Increasing Threat of Deepfake Identities*, https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/increasing_threats_of_deepfake_identities_0.pdf (11.10.2023).

³³ Tamże.

platformie³⁴. Od połowy 2023 roku również na polskim rynku można znaleźć nagrania polityków i znanych celebrytów, którzy za pomocą generowanego sztucznie głosu namawiają do inwestycji na fałszywych platformach inwestycyjnych.

Grafika 1. Zrzut ekranu z 43 sekundowego nagrania, na którym przerobiony głos Mateusza Morawieckiego zachęca do zainwestowania w projekt „Baltic Pipe”

Źródło: opracowanie własne.

Technologia *deepfake* może być również wykorzystywana, jako narzędzie służące do podszywania się pod daną osobę w rozmowie telefonicznej bądź wideo. Oszust niezbędne próbki dźwiękowe oraz zdjęcia w łatwy sposób może pozyskać z mediów społecznościowych. Po ich wytrenowaniu możliwe jest zainicjowanie połączenia celem zdobycia dostępu do konta bankowego lub zlecenia przelewu na konto oszusta.

Kolejne potencjalne zagrożenie stanowić może wykorzystanie *deepfake* jako narzędzia do cyberprzemocy. W marcu 2021 r. ujawnione zostały szczegóły sprawy, jaka wytoczona została jednej z mieszkanek Pensylwanii – Raffaeli Spone – rzekomo tworzącej i kolportującej fałszywe nagrania trzech nieletnich dziewczyn. R. Spone miała rozsyłać znajomym dziewczynom nieprzyzwoite nagrania, przedstawiające je nago oraz spożywające alkohol. Po roku od postawienia zarzutów R. Spone została uznana winną molestowania dziewczyn. Jednak zarzuty ze względu na manipulowanie filmami oraz zdjęciami zostały wycofane, gdyż po kilku miesiącach śledztwa biegłym nie udało się dowieść,

³⁴ Artykuł opisujący najpopularniejsze schematy oszustw z wykorzystaniem technologii *deepfake*, *MrBeast and BBC stars used in deepfake scam videos*, <https://www.bbc.com/news/technology-66993651> (15.10.2023).

iz są to rzeczywiście fałszywe materiały³⁵. R. Spone po wyroku w udzielonych wywiadach twierdziła, iż poprzez fałszywe oskarżenia co do manipulacji materiałami, jej życie zostało zniszczone, a ostracyzm społeczny był niewspółmierny do poniesionej winy.

Wszystkie opisane wyżej scenariusze mogą być wykorzystane również podczas kampanii wyborczej. Technologia *deepfake* może być stosowana nie tylko do rozpowszechniania dezinformacji, ale również do podszywania się pod przeciwników politycznych, ich parodiowania lub naruszania zaufania do ich postaci. W potencjalnym scenariuszu, *deepfake* może być wykorzystany do stworzenia fałszywego nagrania prezentującego przeciwnika politycznego w fałszywym i szkodliwym dla niego kontekście.

W dalszej części artykułu opisano przypadki wystąpień politycznych *deepfake* w trakcie trwania kampanii wyborczej, a także starano się ocenić ich wpływ na decyzje wyborców i tym samym wynik wyborów.

Wykorzystanie *fake newsów* w kampanii wyborczej

Na polskiej scenie politycznej od dłuższego czasu obserwuje się wysoki poziom polaryzacji. To stwierdzenie jest niekwestionowane i zostało dobrze zbadane przez przedstawicieli nauk społecznych. Autorzy uważają, że wysoki poziom polaryzacji zwiększa skuteczność wykorzystania *fake newsów* w kampanii wyborczej. Wyborcy poszczególnych partii politycznych – często nieświadomie – stają się narzędziem w procesach dezinformacji. Sponsorzy takich działań często pozostają anonimowi, a ich cele mogą różnić się od celów odbiorców *fake newsów*. W tej części artykułu zaprezentowano subiektywny przegląd *fake newsów* rozpowszechnianych w mediach społecznościowych podczas kampanii wyborczej w 2023 r.

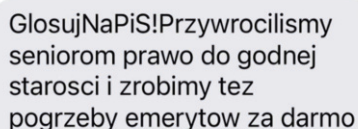
Kampania „Głosuj na PiS” oraz „Powiedz NIE w referendum!”

W trakcie kampanii wyborczej w 2023 r. odnotowano szereg kampanii, w których podszywano się pod oficjalne komitety wyborcze. Kampanie te miały na celu rozpowszechnianie fałszywych informacji i podsycanie emocji wyborców. Autorzy w tym kontekście zwrócili uwagę na kampanię wykorzystującą wiadomości tekstowe. 12 października do nieznaney liczby odbiorców skierowano wiadomość o następującej treści: „GłosujNaPiS! Przywrociliśmy

³⁵ Artykuł opisujący historię R. Spone, *Jury Finds Chalfont Cheer Mom Guilty on All Charges*, <https://northpennnow.com/jury-finds-chalfont-cheer-mom-guilty-on-all-charges-p5350-176.htm> (30.10.2023).

seniorom prawo do godnej starości i zrobimy też pogrzeby emerytów za darmo” (pisownia oryginalna). Wiadomości tekstowe były wysyłane z różnych numerów telefonów zaczynających się od cyfr 732. Po próbie zadzwonienia na te numery słyszano komunikat: „nie ma takiego numeru”³⁶.

Grafika 2. SMS *GłosujNaPiS!*

GłosujNaPiS!Przywrocilismy seniorom prawo do godnej starosci i zrobimy tez pogrzeby emerytów za darmo

Źródło: Wpis użytkownika Michał Kobosko @michalkobosko na platformie X, <https://twitter.com/michalkobosko/status/1712392129647890621> (19.10.2023).

Wiarygodność wiadomości została częściowo potwierdzona przez kandydata z list KKW TRZECIA DROGA PSL-PL2050 SZYMONA HOŁOWNI z okręgu nr 19 Michała Koboskę. Na platformie X napisał, że „PiS obiecuje w smsach, że doprowadzi do masowych pogrzebów emerytów. Strach się bać, co jeszcze wymyślą #TrumnaPlus”³⁷. Wpis ten spotkał się z ostrą reakcją ze strony przedstawicieli PiS. Rafał Bochenek na tym samym portalu przestrzegał przed manipulacjami i oszustwami, stwierdzając jednoznacznie, że „Prawo i Sprawiedliwość nie ma nic wspólnego z sms-ową akcją dezinformacyjną”³⁸.

Wpis pośła Koboski wywołał lawinę komentarzy. Wiele osób podkreślało, że ówczesny kandydat na pośła wpisuje się w działania hybrydowe prowadzone przez „trolle” z Federacji Rosyjskiej. Komentujący (często z wykorzystaniem słów powszechnie uważanych za obraźliwe) atakowali kandydata za bezmyślne działania i rozpowszechnianie *fake newsów*.

Zbliżoną do kampanii SMS „GłosujNaPiS” była masowa wysyłka wiadomości o treści zachęcających do udziału w referendum i odpowiedzi „NIE” na postawione w nim pytania. W czwartek 12 października, w godzinach popołudniowych, w mediach społecznościowych, duża część użytkowników zgła-

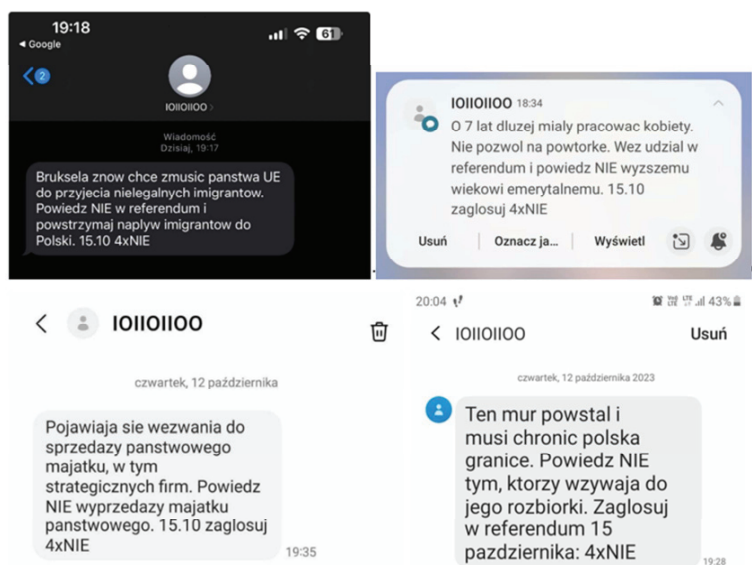
³⁶ *Podjęzane SMS-y trafiły do Polaków. Zachęcają do głosowania na PiS*, Money.pl, 12.10.2023, <https://www.money.pl/gospodarka/podejzane-sms-y-trafily-do-polakow-zachecaja-doglosowania-na-pis-6951387822840672a.html> (19.10.2023).

³⁷ Wpis użytkownika Michał Kobosko @michalkobosko na platformie X, <https://twitter.com/michalkobosko/status/1712392129647890621> (19.10.2023).

³⁸ Wpis użytkownika Rafał Bochenek @RafalBochenek na platformie X, https://twitter.com/RafalBochenek/status/1712409267993501768?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1712409267993501768%7Ctwgr%5Ef20b78758766a-30597578541c4efe5b508ccf068%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.money.pl%2Fgospodarka%2Fpodejzane-sms-y-trafily-do-polakow-zachecaja-doglosowania-na-pis-6951387822840672a.html (19.10.2023).

szła otrzymanie jednego z czterech rodzajów wiadomości SMS, każda z nich wysyłana z tym samym nadpisem „IOIIIOIIIO”. Każda z nich odnosiła się do jednego ze stawianych w referendum pytań, tj. pytania o poparcie dla przyjęcia imigrantów, podwyższanie wieku emerytalnego, sprzedaży państwowego majątku oraz likwidacji bariery na granicy z Białorusią³⁹. Wiadomości w swojej treści były bardzo emocjonalne i zmanipulowane pod względem prezentowanych w nich faktów.

Grafika 3. SMS Powiedz NIE w referendum!

Źródło: wpisy anonimowych użytkowników na portalu Reddit, <https://www.reddit.com/> oraz Wykop.pl <https://wykop.pl/> (30.10.2023).

Była oficer ABW – Anna Grabowska-Siwiec – w swoim poście na portalu LinkedIn, sugerowała, iż za rozsyłaniem wiadomości SMS mogła stać partia rządząca. Napisała ona wprost: „nadawca nieoczywisty – IOIIIOIIIO. Ale za to treść jednoznaczna. Jeśli ktoś chce mi wmówić, że to jakaś forma hakerstwa, może chińskiego, może rosyjskiego czy białoruskiego. (...) To niech nie ubliża mojej inteligencji! Treść sms wyraźnie wskazuje komu to jest na rękę. PiS włązi mi do mojego prywatnego telefonu i ja sobie tego nie życzę!!!”. Podobne opinie wyrażali inni, anonimowi internauci. Należy jednak podkreślić, iż są to wyłącznie

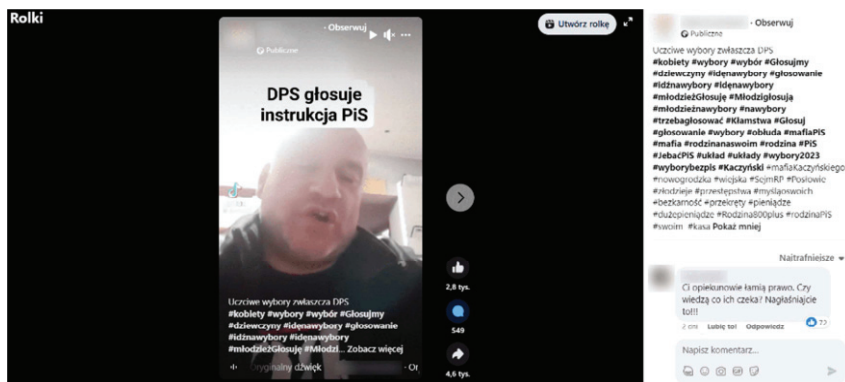
³⁹ R. Piłkuła, *Polacy dostają SMS-y zachęcające do głosowania w referendum na „nie”*. Kolejna „dezinformacja” na rękę władzy, <https://wyborcza.biz/biznes/7,177151,30295150,polacy-dostaja-sms-y-zachecajace-do-glosowania-w-referendum.html?disableRedirects=true> (25.10.2023).

indywidualne przemyślenia, często nacechowane emocjonalnie i niemające uzasadnienia merytorycznego. Do rozsyłania wiadomości referendalnych, podobnie jak w przypadku kampanii „GłosujNaPiS!” nie przyznało się żadne ugrupowanie polityczne. Ustalenie nadawcy w obu przypadkach byłoby bardzo trudne lub niewykonalne (zależy od metody zastosowanej przez osobę rozsyłającą).

Kampania „DPS głosuje na PiS”

Kilka dni przed wyborami tj. 12 października 2023 r. w portalu Facebook opublikowano nagranie, w którym stwierdzono jednoznacznie, że opiekunowie osób ubezwłasnowolnionych mieszkańców Domów Pomocy Społecznej namawiają ich do głosowania na kandydatkę PiS byłą premier Beatę Szydło. Placówka, której mieszkańcy mieli być namawiani do głosowania na PiS, miała znajdować się w okolicach Oświęcimia (a więc rodzinnych stron Beaty Szydło).

Grafika 4. „DPS głosuje – instrukcja PiS”

Źródło: *Mieszkańcy DPS zmuszeni do głosowania na PiS? Fake news*, https://demagog.org.pl/fake_news/mieszkanicy-dps-zmuszeni-do-glosowania-na-pis-fake-news/ (17.10.2023).

Pod postem („rolką”) rozgorzała gorąca dyskusja. Wielu „fejsbukowiczów” oburzyła ta informacja. Wśród kilkudziesięciu komentarzy pisano m.in., że: „Ci opiekunowie łamią prawo. Czy wiedzą co ich czeka? Nagłaśniajcie to!!!”, „To kryminał dla opiekunów”. Komentujący oskarżali rządzących o prowadzenie nieuczciwej i niezgodnej z prawem działalności. Jeden z internautów napisał wprost, że „pis zrobi wszystko by wygrać, nawet kosztem pensjonariuszy z DPS, to już tragedia”. Inny mu wtórował, dodając „co za bydlę z PiS jawnie przekręty robią”. Wśród komentujących nie brakowało również głosów potwierdzających rzekomy „fakt”. Jedna z komentujących napisała wprost: „Niestety tak jest, wiem trochę o tym 😞”. Należy odnotować, że wśród komentarzy pojawiały

się również takie podające przekaz w wątpliwość. Kilku internautów zwróciło uwagę, że osoby ubezwłasnowolnione nie mają czynnego prawa wyborczego. Komentarzy tych było jednak istotnie mniej niż tych, które wyrażały dezaprobatę dla rzekomych działań Prawa i Sprawiedliwości⁴⁰.

Zamieszczony w poście materiał video był typowym *fake newsem*. Eksperci z organizacji fact-checkingowej Demagog jednoznacznie stwierdzili, że „informacje podane w filmie są nieprawdziwe” ponieważ „według polskiego prawa osoby ubezwłasnowolnione nie mają czynnego prawa wyborczego”⁴¹. Należy również odnotować, że Beata Szydło nie kandydowała w wyborach do Sejmu w 2023 r. Była zaangażowana w kampanię PiS, jednak nie była zarejestrowaną kandydatką.

Informacja o tym, że opublikowana treść jest *fake newsem*, została zamieszczona przez platformę Facebook (przykład prezentowany na grafice poniżej). Co istotne, Facebook odesłał zainteresowanych internautów do materiału źródłowego, który wyjaśnia, dlaczego powyższa informacja jest *fake newsem*.

Grafika 5. „DPS głosuje – instrukcja PiS” – oznaczenie Facebooka

Źródło: „DPS głosuje – instrukcja PiS”, <https://www.facebook.com/reel/2376858219153180> (17.10.2023).

Analizując wpływ *fake newsów* na kampanię wyborczą, należy również dokonać analizy zasięgu. W tym przypadku *fake news* dotyczący namawiania do głosowania w DPS-ach na PiS został polubiony ponad 2,8 tys. razy, skomentowany 580 razy, a ponad 4,6 tys. osób udostępniło post. Zasięgi analizowanej wiadomości nie były imponujące, ale wywołały sporo komentarzy i podejrzeń co do prawidłowości działania partii politycznych.

⁴⁰ Komentarze pod postem „DPS głosuje – instrukcja PiS”, <https://www.facebook.com/reel/2376858219153180> (17.10.2023).

⁴¹ *Mieszkańcy DPS zmuszeni do głosowania na PiS? Fake news*, Demagog, https://demagog.org.pl/fake_news/mieszkanicy-dps-zmuszeni-do-glosowania-na-pis-fake-news/ (17.10.2023).

Kampania „Przewrót październikowy”

W przestrzeni cyfrowej w kontekście wyborów parlamentarnych rozpowszechniano również materiały i informacje, które miały wpływ na kwestie bezpieczeństwa wewnętrznego. Na portalach społecznościowych można było znaleźć liczne zdjęcia i informacje na temat przemieszczających się pojazdów ze sprzętem wojskowym. W kontekście historii najnowszej Polski chodziło oczywiście o nawiązanie do wprowadzenia stanu wojennego przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego. Celem autorów tych postów było zasygnalizowanie, że rząd Zjednoczonej Prawicy w sytuacji porażki wyborczej nie cofnie się przed niczym i wykorzysta wojsko do opanowania sytuacji.

Przykładowo użytkownik „Generał prof dr Jacek Śmigowski” (pisownia oryginalna) ostrzegał na portalu X: „nie mam pojęcia jakie będą wyniki wyborów, ale coś złego się zaczyna dziać bo tak w tej chwili wygląda centrum Warszawy”⁴². Pod wpisem zamieszczono poniższe zdjęcie.

Grafika 6. Generał prof dr Jacek Śmigowski – wpis z dnia 15 października 2023 r.

Źródło: wpis użytkownika Generał prof dr Jacek Śmigowski, @JSmigowski na portalu X, <https://twitter.com/JSmigowski/status/1713588583943094362> (19.10.2023).

Powyższy wpis został wyświetlony ponad ćwierć miliona razy. Pojawiło się pod nim szereg komentarzy, które potwierdzały rzekomy fakt gromadzenia sił zbrojnych w Warszawie i jej okolicach. Jeden z komentujących napisał, „Przejeżdżałem 15min temu kołodjednoatki wojskowej w sulejowku. Ten sznur się tam

⁴² Wpis użytkownika Generał prof dr Jacek Śmigowski, @JSmigowski na portalu X, <https://twitter.com/JSmigowski/status/1713588583943094362> (19.10.2023).

zaczyna!“. Kolejny (zamieszczając film z przejazdu kolumny czołgów) dodawał „Od kuzynki szwagra siostry, Belwederska teraz, zaczęło się”.

Oczywiście zarówno pierwotne zdjęcie zamieszczone przez @JSmigowski, jak i drugie podłączone pod komentarz były klasycznymi *fake newsami* w ujęciu czasu i miejsca ich wykonania. Pierwsza fotografia przedstawiała włoskie miasto Bergamo w 2020 r. w trakcie pandemii koronawirusa. Wojsko wspierało wówczas władze cywilne w walce z pandemią. Rolą konwoju, którego zdjęcie zamieszczono w kontekście polskich wyborów, było przetransportowanie trumien ze zmarłymi w wyniku pandemii do krematoriów w innych miejscowościach w regionie⁴³.

Kampania „Falszerstwa nad urną”

Fake newsy związane z kampanią wyborczą były publikowane nawet w dniu wyborów. Ich autorzy podszywali się pod instytucje publiczne. Można zakładać, że ich celem było wywołanie masowych protestów związanych z działaniami władz publicznych. Przykładem takiego *fake newsa* była informacja opublikowana rzekomo przez Państwową Komisję Wyborczą. Stwierdzono w niej, że PKW „postanowiła unieważnić dzisiejsze wybory” z uwagi na rzekome nieprawidłowości i fałszerstwa wyborcze w jednej z obwodowych komisji do głosowania.

Grafika 7. Zrzut ekranu z portalu X – konto NASK PIB #WłączWeryfikację

Źródło: #WłączWeryfikację, wpis na portalu X, <https://twitter.com/WeryfikacjaNASK/status/1713594656326406251> (17.10.2023).

⁴³ *Wojsko na ulicach Warszawy po wyborach? To Włochy w 2020 roku*, Demagog, https://demagog.org.pl/fake_news/wojsko-na-ulicach-warszawy-po-wyborach-to-wlochy-w-2020-roku/ (17.10.2023).

Kampanie niszczące wizerunek kandydatów

W trakcie kampanii wyborczej wykorzystywano również *fake newsy*, które miały wpłynąć na wizerunek poszczególnych kandydatów. Na potrzeby niniejszego tekstu wykorzystano przykład rozpowszechniania *fake newsa* dotyczącego kandydatki z list KKW KOALICJA OBYWATELSKA PO .N IPL ZIELONI Aleksandry Wiśniewskiej.

W połowie września 2023 r. na portalu *Facebook* opublikowano zdjęcie (przykład prezentowany na grafice poniżej). Zgodnie z sugestią komentujących miała się na nim znajdować kandydatka do Sejmu z łódzkiej listy KO.

Grafika 8. Rzekome zdjęcie kandydatki do Sejmu Aleksandry Wiśniewskiej

Źródło: *Aleksandra Wiśniewska widoczna na zdjęciu z imprezy? To nie ona*, Demagog, 18.09.2023 r., https://demagog.org.pl/fake_news/aleksandra-wisniewska-widoczna-na-zdjeciu-z-imprezy-to-nie-ona/ (20.10.2023).

W kontekście zdjęcia jeden z internautów napisał: „Tak wygląda praca wolontariuszki kandydatki do Sejmu RP z KO W razie wygranej będzie się działo oj będzie!”⁴⁴. Szybka analiza ekspertów pozwoliła na zaprzeczenie rozpowszechnianym informacjom. Organizacja *fact-checkingowa* Demagog stwierdza wprost, że zdjęcie, które wykorzystano w celu zmanipulowania wizerunkiem kandydatki, wcale jej nie przedstawia. Wsteczne wyszukiwanie obrazem doprowadziło ekspertów do wniosku, że zdjęcie opublikowane w *social mediach* jest fragmentem materiału dostępnego w sieci. Jak się okazało, był to

⁴⁴ *Aleksandra Wiśniewska widoczna na zdjęciu z imprezy? To nie ona*, Demagog, 18.09.2023, https://demagog.org.pl/fake_news/aleksandra-wisniewska-widoczna-na-zdjeciu-z-imprezy-to-nie-ona/ (20.10.2023).

kadr z filmu pornograficznego⁴⁵. Bezpardonowy atak spotkał się ze stanowczą reakcją Aleksandry Wiśniewskiej. Podjęła ona kroki prawne i wygrała proces sądowy w związku z naruszeniem jej dóbr osobistych.

Deep faki jako niebezpieczne i brutalne narzędzie walki politycznej

Najgłośniejszy *deepfake* wykorzystany w kampanii wyborczej został przygotowany przez sztab Platformy Obywatelskiej. Pod koniec sierpnia na koncie PO zamieszczono spot wyborczy zatytułowany „Jak tak naprawdę wyglądają relacje w «zjednoczonej» prawicy?”. W krótkim materiale zestawiono oficjalne wystąpienia premiera Mateusza Morawieckiego, który w Sejmie przekonywał, że Zjednoczona Prawica jest twarda jak stal, z fragmentami korespondencji szefa rządu, które wyciekły z korespondencji z Michałem Dworczykiem⁴⁶.

Grafika 9. Wpis na portalu X Platforma Obywatelska @Platforma_org

Źródło: Wpis na portalu X Platforma Obywatelska @Platforma_org, https://twitter.com/Platforma_org/status/1694582809875062977?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1694637530589577366%7Ctwgr%5E5a0ddd1cf7b58a539d489d10f6d94b78ab402bf6%7Ctwcon%5Es3_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.rp.pl%2Fwybory%2Fart38999941-po-wykorzystala-ai-do-stworzenia-glosu-morawieckiego-w-spocie-wyborczym (19.10.2023).

⁴⁵ M. Kałach, *Kandydatka KO z Łodzi padła ofiarą brutalnego fake newsa. Trafi do Sejmu*, Onet.pl, 16.10.2023, <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/kandydatka-ko-padla-ofiara-brutalnego-fake-newsa-znamy-jej-wynik-wyborczy/pndjqs9,79cfc278> (20.10.2023).

⁴⁶ *PO wykorzystala AI do stworzenia głosu Morawieckiego w spocie wyborczym*, rp.pl, 24.08.2023, <https://www.rp.pl/wybory/art38999941-po-wykorzystala-ai-do-stworzenia-glosu-morawieckiego-w-spocie-wyborczym> (19.10.2023).

W początkowym okresie po opublikowaniu materiału nie ujawniono, że został on stworzony z wykorzystaniem algorytmów sztucznej inteligencji. Eksperti i komentatorzy podkreślali, że „użycie sztucznej inteligencji i brak oznaczenia tego wyraźnie w materiale wyborczym może budzić wątpliwości etyczne”⁴⁷. Sylwia Czubkowska stwierdziła jednoznacznie, że w sytuacji, w której „wykorzystuje się AI do sztucznego generowania głosu SZCZEGÓLNE POLITYKA to TRZEBA TO JASNO I WYRAŹNIE OZNACZYĆ. Inaczej przykładą się rękę do niebezpiecznej zabawy w generowanie półprawd i deep fejków politycznych”⁴⁸. W wyniku presji mediów sztabowcy PO zdecydowali o dodaniu informacji, że „lektor został wygenerowany przez AI”.

Z zarzutami ekspertów i publicystów nie zgodził się rzecznik PO Jan Grabiec. Stwierdził on, że „absolutnie nie zgadzam się z opinią, że jest to *deepfake*, których stosowanie uważamy za naganne i których sami nigdy nie będziemy stosować”⁴⁹. Do wypowiedzi Grabca odniósł się Michał Woźniak z portalu OKO.press. Podkreślił on, że „czy to się działaczowi PO podoba, czy nie, filmiki są *deepfejkami*. Termin ten odwołuje się do głębokiego uczenia maszynowego (ang. «*deep machine learning*»), oraz słowa «*fake*», czyli «*falsz*», «*falszywy*». Nagrania głosu przypominającego głos premiera Morawieckiego powstały przy pomocy narzędzia opartego o głębokie uczenie maszynowe. Same nagrania są «*falszywe*» w tym sensie, że nie są faktycznym nagraniem głosu szefa rządu. Są sfabrykowane”⁵⁰.

Wykorzystanie *deepfake’a* w kampanii wyborczej zostało ostro skrytykowane przez ekspertów. Łukasz Olejnik stwierdził wprost, że „wrzucenie *deepfake* z premierem przez największą partię opozycyjną, bez oznaczania tego jako treści syntetycznej, jest strzeleniem sobie w stopę”⁵¹.

Drugi przykład wykorzystania *deepfake’a*, który zwrócił uwagę autorów, związany był ze zmanipulowanymi wypowiedziami prezesa PiS Jarosława

⁴⁷ PO wykorzystala AI do stworzenia głosu Morawieckiego w spocie wyborczym, rp.pl, 24.08.2023, <https://www.rp.pl/wybory/art38999941-po-wykorzystala-ai-do-stworzenia-glosu-morawieckiego-w-spocie-wyborczym> (19.10.2023).

⁴⁸ Wpis na portalu X Sylwia Czubkowska @sylvcz, https://twitter.com/sylvcz/status/1694637530589577366?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1694637530589577366%7Ctwgr%5E5a0ddd1cf7b58a539d489d10f6d94b78ab402bf6%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.rp.pl%2Fwybory%2Fart38999941-po-wykorzystala-ai-do-stworzenia-glosu-morawieckiego-w-spocie-wyborczym (19.10.2023).

⁴⁹ M.R. Woźniak, Wykorzystanie *deepfejków* w kampanii wyborczej jest nieodpowiedzialne i niebezpieczne, OKO.press, 26.08.2023, <https://oko.press/deepfejki-w-kampanii-wyborczej-po-morawiecki> (19.10.2023).

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ „Strzał w stopę”. Gorąco wokół spotu PO, money.pl, 24.08.2023, <https://www.money.pl/gospodarka/po-w-spocie-wygenerowala-glos-premiera-przez-ai-strzal-w-stope-6934140360145856a.html> (19.10.2023).

Kaczyńskiego. Na portalach *Facebook* i *Instagram* opublikowano nagrania video, w których prezes PiS rzekomo namawiał, aby „nie głosować na PiS” oraz że „paliwo cudownie staniało przed wyborami”⁵². Oba nagrania przerobiono z wykorzystaniem wcześniejszych wypowiedzi tego polityka. Przywołane stwierdzenia o głosowaniu i cenach paliwa nie padły w rzeczywistości.

Swoistą „odповідzią” przedstawicielei Zjednoczonej Prawicy na *deepfaki* ich dotyczące była aktywność polityka Suwerennej Polski Piotra Saka. Polityk ten zdecydował się uderzyć w Donalda Tuska. Spot przygotowany z wykorzystaniem sztucznej inteligencji prezentował wypowiedzi Tuska w zestawieniu z wypowiedziami przestępców. Aby zachęcić potencjalnych odbiorców do obejrzenia materiału filmowego, Sak zachęcał następującym stwierdzeniem: „Co łączy Jerzego Kalibabkę ps. Tulipan, Simona Levieva «Oszusta z Tintera» i Donalda Tuska? Sprawdź kto jest największym oszustem!”⁵³. Co istotne, w materiale filmowym nie zawarto oznaczenia, że głosy użyte w nagraniu zostały wygenerowane przez sztuczną inteligencję. Informację taką zawarto jedynie we wpisie posta Saka wraz z adnotacją, że „materiał ma charakter satyryczny”⁵⁴.

„Twórczość” posta Saka spotkała się z ostrą reakcją ekspertów. Nikola Bochyńska z portalu „CyberDefence24” napisała, że „tym razem bardzo prymitywne użycie AI przez polityka”, dodając, że jest to „przykład dla tych, którzy pisali, że przecież «PO tylko podłożyła głos w spocie»”. W podobnym tonie wypowiedział się Jakub Wątor, pisząc, że ma nadzieję, że „Platforma jest z siebie dumna, iż już ma naśladowców w kwestii fejków głosowych (tu Donald Tusk)?”⁵⁵. GenAI została wykorzystana również między innymi w spocie Dariusza Mateckiego, opublikowanym dnia 7 lipca 2023 r.⁵⁶. Nagranie zapowiada nadejście katastrofy w przypadku objęcia władzy przez Donalda Tuska, prezentując jednocześnie grafiki z jego osobą przerysowaną w negatywny sposób. Ponadto, wygenerowane za pomocą sztucznej inteligencji obrazki przedstawiają sceny, takie jak nielegalne wtargnięcie imigrantów do Polski czy wycofanie amerykańskich sił zbrojnych. Film nie został w żaden sposób oznaczony jako stworzony z wykorzystaniem sztucznej inteligencji. Autor po kilku minu-

⁵² *Kaczyński powiedział, że nie można głosować na PiS? To deepfake*, Demagog, 5.10.2023, https://demagog.org.pl/fake_news/kaczynski-powiedzial-ze-nie-mozna-glosowac-napis-to-deepfake/ (20.10.2023).

⁵³ A. Gieracka, *Posel Solidarnej Polski wypuscil deepfake'a. W spocie wygenerowany głos Tuska i przestepcow*, Wprost.pl, 29.08.2023, <https://www.wprost.pl/polityka/wybory-parlamentarne-2023/11367499/posel-solidarnej-polski-wypuscil-deepfakea-w-spocie-wygenerowany-glos-tuska-i-przestepcow.html> (19.10.2023).

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Link prowadzący do wpisu Dariusza Mateckiego, <https://twitter.com/DariuszMatecki/status/1677381312297209856> (10.11.2023).

tach dodał jednak komentarz pod postem informujący o tym: „Obrazy w filmie zostały wygenerowane przez AI”. Komentarze w przeważającej większości były negatywne dla autora, jednak sam post zdobył ponad 250 tys. wyświetleń.

Dariusz Matecki odniósł się również miesiąc później do porównywania jego spotu z przywoływanym powyżej nagraniem Platformy Obywatelskiej. Stwierdził, iż jego film „przedstawia możliwą wersję przyszłości”, natomiast film PO „głos premiera Morawieckiego został wygenerowany przez AI” i jest to „zdecydowanie o krok za daleko”⁵⁷.

Grafika 10. Zrzut ekranu ze spotu Dariusza Mateckiego

Źródło: Wpis na portalu X Dariusza Mateckiego @DariuszMatecki, <https://twitter.com/DariuszMatecki/status/1677379961437446162> (10.11.2023).

Deepfaki jako satyra i parodia

Kampania wyborcza 2023 r. nałożyła się w czasie z nagłym rozwojem technologii *deepfake* oraz generatorów obrazów. Na początku roku, firmy takie jak ElevenLabs⁵⁸ czy Voice AI, udostępniły w ramach swoich usług możliwość trenowania głosu w języku polskim poprzez dostarczenie kilkudziesięciosekundowej próbki⁵⁹. W ten sposób możliwe stało się tworzenie realnie brzmiących nagrań z podłożonymi głosami polityków.

Od końca kwietnia 2023 r. popularne stało się tworzenie krótkich filmów, w których politycy grają rzekomo wspólnie w popularne gry, komentując je w charakterystyczny dla siebie sposób. W internecie pojawiły się setki przeróbek z takich gier jak Counter Strike czy League of Legends. Nagrania publikowane były przede wszystkim na portalach TikTok, Instagram oraz YouTube i w krótkim czasie zyskiwały miliony wyświetleń.

⁵⁷ Link prowadzący do wpisu Dariusza Mateckiego, <https://twitter.com/DariuszMatecki/status/1695013685859627435> (10.11.2023).

⁵⁸ Strona główna portalu <https://voice.ai/> (10.11.2023).

⁵⁹ Strona główna portalu <https://elevenlabs.io/> (10.11.2023).

Jednym z pierwszych twórców była osoba przedstawiająca się pod nickiem „esandre”⁶⁰. Fragment dialogu z najpopularniejszego (film tylko na portalu TikTok, do listopada 2023 r. miał ponad 2 miliony wyświetleń oraz 200 tys. serduшек. Pokazywany był również w programie satyrycznym „Szkło Kontaktowe”) z nagrań cytowana jest poniżej:

„Rafał Trzaskowski: Jak tam ziomeczki, robimy im wjazd na chatę?
 Robert Biedroń: Ja jestem gotowy zawsze gdy Krzysiu jest gotowy.
 Krzysztof Bosak: Nie no weź.
 R. T.: Dobra gołąbeczki, zaraz wbiją te nooby i w piątkę lecimy z tematem.
 [Dwukrotny głos dołączania do komunikatora Discord].
 Andrzej Duda: Dzień dobry.
 Mateusz Morawiecki: Siema, jak tu się kupuje?
 R.T.: «B» naciśnij.
 M. M.: No i git. Ku*wa co tu tak drogo.
 R. B.: Patrzenie, przyszedł z lola i od razu narzeka. Co ta gra robi z ludźmi. Okropne.
 K. B.: Nie no, ja tam sobie lubię aramka strzelić.
 R. B.: No ja też oczywiście. Aramki są super uWu.
 (...)
 R. B.: Ej Krzysiu, skąd masz takiego skinka do glocka, co?
 K. B.: Wydropiłem z case'a, za trzy dolary.
 (...)
 M. M.: Kto umrze to umrze i trudno. Liczy się zwycięstwo.
 R. T.: Robercik padł! Mati, plantuj pake!
 (...)
 M. M.: Co to za taktyka, że ja ku*wa z paką idę pierwszy...
 R. B.: Gdyby była zła, to inaczej by Bóg świat stworzył!”

Przywołane powyżej nagranie⁶¹ stanowi przykład satyrycznego wideo, które najprawdopodobniej nie zostało utworzone z myślą o wspieraniu którejkolwiek z partii politycznych. Świadczyć o tym może przede wszystkim czas zamieszczenia nagrania (1 maja 2023 r.), jak i pluralizacja postaci na nim występujących. W nagraniu pojawili się bowiem przedstawiciele głównych partii politycznych, zarówno z obozu władzy, jak i opozycji. Należy zaznaczyć, że wraz z nagraniem zamieszczony został opis, iż „poniższy film zawiera wygenerowane przez sztuczną inteligencję głosy kilku prawdziwych osób. Te głosy są sfabrykowane w celach rozrywkowych, a przedstawienie tych postaci nie odzwierciedla ich rzeczywistych odpowiedników”.

Cytowane powyżej fragmenty nagrania w doskonały sposób ilustrują satyrę. Wypowiedzi polityków nawiązują do ich wypowiedzi („Można. Gdyby to było złe

⁶⁰ Kanał na TikTok-u: <https://www.tiktok.com/@esandre> kanał na YouTube: <https://www.youtube.com/@Esandre/> (10.11.2023).

⁶¹ Link prowadzący do nagrania użytkownika Esandre, o nazwie „Politycy grają w CSa.” <https://www.tiktok.com/@esandre/video/7228299451117374726> (10.11.2023).

to Bóg by inaczej świat stworzył”⁶²), konkretnych zachowań (kupowanie działek przez Mateusza Morawieckiego) lub cech charakterystycznych dla danej osoby (odwołanie do orientacji seksualnej Roberta Biedronia), przeplatając się jednocześnie z charakterystycznym dla gry slangiem graczy („plantuj *pake*” – podkładanie bomby w CS:GO). Jak uargumentowano powyżej, autor niniejszego nagrania najprawdopodobniej nie miał na celu zachęcania lub zniechęcania do danej opcji politycznej. Powstaje jednak pytanie, czy podobne filmy mogą wzmacniać dany przekaz, a tym samym być elementem kampanii wyborczej lub dezinformacji.

Na to pytanie odpowiedzi stara się udzielić Justyna Stańska, ekspertka portalu Demagog⁶³. Autorka ta słusznie zwraca uwagę, iż nagrania *deepfake* stanowić mogą elementy perswazji politycznej, mogącej służyć do budowania konkretnych narracji wokół polityków, umacniania polaryzacji społecznej. Nie jest przy tym najistotniejsze czy dane nagranie rozpoznane zostało przez osoby je oglądające jako fałszywe, czy nie. Nawet niedokładnie wykonany film utrwalić może konkretne wypowiedzi czy zachowania polityków lub też cechy charakterystyczne dla nich.

Jak wskazano w artykule⁶⁴, satyra służyć może również do budowania i umacniania społeczności skupiających się wokół konkretnych opcji politycznych. W komentarzach pod analizowanym nagraniem znajduje się między innymi komentarz użytkownika „Bartek_wrzesinski” odnoszący się bezpośrednio do jednego z prezentowanych polityków: „Morawiecki w tej serii to idol (w świecie rzeczywistym niezbyt xD)”. Pod komentarzem od razu pojawiła się odpowiedź innego internauty „Fiflak” – „w rzeczywistym to jest pinokio”. Film z przekazem wyłącznie jednego polityka lub polityków tylko jednej partii, mógłby spowodować pojawienie się większej ilości skrajnych komentarzy, napędzających negatywny przekaz.

Dzieje się tak w przypadku przywołanego przez Stańską⁶⁵ nagrania autorstwa internauty „.igo_”⁶⁶, na którym *deepfake* głosu Jarosława Kaczyńskiego komentuje medialną sprawę Stuarta Burtona. Film pojawił się na platformie TikTok 12 października 2023 r., czyli na trzy dni przed wyborami i w krótkim czasie zdobył prawie milion wyświetleń. Oglądając nagranie, można odnieść wrażenie, iż skutecznie przyczynia się ono do obniżenia wartości polityka,

⁶² Tweet posła Krzysztofa Bosaka z dnia 13.09.2020 r., <https://twitter.com/krzysztofbosak/status/1305093343769178112> (10.11.2023).

⁶³ J. Stańska, *Wybory w memach. Czy satyra może zmienić się w dezinformację?*, https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/wybory-w-memach-czy-satyra-moze-zmienic-sie-w-dezinformacje/ (10.11.2023).

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Link prowadzący do nagrania użytkownika .igo_, <https://www.tiktok.com/@esandre/video/7228299451117374726> (10.11.2023).

postaci poprzez wyolbrzymienie negatywnych cech charakterystyczne charakterystycznych dla niego. Internauta „spanie” pisze: „On ledwo mówi przecież”, „wikunia_6”: „✦ on zadyszkę ma jak mówi ✦”, „schleich_konie”: „kaczorek jest niebezpieczny xD”, „Meissnerek”: „on wgl wie co to youtube?”. Należy również podkreślić, iż znaczna część komentarzy sugeruje, iż duża część oglądających ten film osób nie rozpoznała, iż głos został podłożony i jest ono fałszywe. Użytkownik „Królestwo Pięciu Narodów” pisze: „o niewie co gada xdd”, „ten nieśmieszny”: „Ej to jest prawdziwe czy ten komputer co mówi bo już nie odróżniam xDD”, „Ola✦”: „CZY ON TO MOWIL W MOIM PIEKNYM TORUNIU”. Podkreślić należy, iż nagranie nie zostało w żaden sposób oznaczone. Autor nie zamieścił również żadnej informacji o przeróbce w opisie filmu.

Również użycie sztucznej inteligencji (*generative artificial intelligence* lub *generative AI*) pozwala na generowanie treści humorystycznych. Służą do tego między innymi modele takie jak DALL-E, Stable Diffusion czy Midjourney. Jakość wytwarzanych obrazów doskonalą się praktycznie z miesiąca na miesiąc, a już obecnie możliwe jest generowanie prawdziwie wyglądających zdjęć.

Internauta „sztuczna_polska” dnia 14 października 2023 r. zamieścił na swoim profilu serię pięciu grafik wygenerowanych przez AI, a prezentujących polityków głównych partii w piżamach. Wymowny tytuł „Wybory najładniejszej piżamki”

Grafika 11. Zbiór grafik satyrycznych, przedstawiających liderów partii, w kontekście wyborów „najładniejszej piżamki”

Źródło: Grafiki z postów na portalu Instagram użytkownika @sztuczna_polska, https://www.instagram.com/p/Cv75YoSIFSp/?img_index=1 (20.10.2023).

oraz opis świadczą o tym, iż miało to zachęcić do udziału w wyborach parlamentarnych. Pomimo realizmu twarzy prezentowanych postaci i braku stosownego oznaczenia zdjęć, kontekst, w jakim politycy są pokazywani, charakter kanału (udostępniającego wyłącznie obrazy AI) oraz absurdalność grafik, powoduje, iż oglądający je mają świadomość ich nieprawdziwości. Wygenerowanie obrazów tylko jednego z polityków, w prześmiewczym charakterze mogłoby jednak stać się elementem negatywnej kampanii.

Podsumowanie – wpływ *fake newsów* i *deep fake’ów* na procesy demokratyczne

Przeprowadzone na potrzeby artykułu badania empiryczne (analiza treści portali społecznościowych i innych mediów) pozwalają na stwierdzenie, że *deepfaki* nie były powszechnie stosowane w krajowej kampanii wyborczej przez komitety wyborcze. Zdaniem autorów jest to pozytywny sygnał. Należy jednak pamiętać, że niski poziom wykorzystania algorytmów AI do zwalczania kontrkandydatów mógł wynikać z braku zrozumienia możliwości tych narzędzi w połączeniu z niskim poziomem kompetencji technologicznych członków sztabów wyborczych. Nadzieję autorów pozostaje jednak, że w przyszłej kampanii wyborczej nie będzie już możliwe generowanie treści z wykorzystaniem sztucznej inteligencji w celu zwalczania politycznych konkurentów. Sztuczna inteligencja daje jednak inne możliwości m.in. w zakresie tworzenia haseł wyborczych, czy też pozycjonowania przekazu poszczególnych kandydatów.

Nie ulega najmniejszej wątpliwości, że wykorzystywanie *fake newsów* i *deep fake’ów* może mieć negatywny wpływ na jakość procesów demokratycznych. Dobitym tego przykładem była sytuacja, którą odnotowano w trakcie słowackiej kampanii wyborczej. W jej trakcie również wykorzystano algorytmy sztucznej inteligencji do stworzenia *deepfake’a*. Materiał ten z dużym prawdopodobieństwem miał wpływ na decyzje wyborców co do wyboru partii. Szerzej na ten temat jeden ze współautorów wypowiedział się wspólnie z Krzysztofem Żarną i Michałem Nowakowskim w artykule dotyczącym wykorzystania algorytmów sztucznej inteligencji w kampaniach wyborczych⁶⁷.

Zdaniem autorów wykorzystanie algorytmów AI do generowania zmanipulowanych treści w trakcie kampanii wyborczej powinno zostać zakazane. Zakaz ten powinien obejmować w szczególności partie polityczne i inne podmioty instytucjonalne uczestniczące w kampaniach wyborczych. Formułowanie

⁶⁷ K. Mroczka, K. Żarna, M. Nowakowski, *Wykorzystanie algorytmów i narzędzi sztucznej inteligencji w kampanii wyborczej w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Słowacji – analiza case studies*, «Studia Politologiczne» 2024, vol. 72.

takiego zakazu dla osób prywatnych, w tym cyberprzestępców, nie przyniesie zakładanych efektów, bowiem karanie ich autorów jest w praktyce niemożliwe. Bardzo często treści te są bowiem generowane na zlecenie zagranicznych organizacji, w tym rządów. Rację ma w tym kontekście Nadia Senkowska, pisząc, że „przepisy nie nadążają jeszcze za możliwościami wykorzystywania wizerunku osób publicznych w materiałach stworzonych przez sztuczną inteligencję. Na razie trzeba się kierować zdrowym rozsądkiem”⁶⁸. Niestety zdrowy rozsądek w kontekście kampanii wyborczej nie jest odpowiednim gwarantem. Autorzy podzielają przy tym pogląd Rafała Rozwadowskiego, który uważa, że generowanie i rozpowszechnianie *fake newsów* i *deepfake’ów* może prowadzić do „naruszenia dóbr osobistych w sposób bardzo intensywny, dotkliwszy niż przy wypowiedzi czy publikacji prasowej”⁶⁹.

Należy również pamiętać – na co zwraca uwagę – Michał Woźniak, że coraz szersze wykorzystanie sztucznej inteligencji w formie *deepfake’ów* czy *fake newsów*, zwłaszcza jeśli trafiają do głównego nurtu debaty publicznej, umożliwia też „obronę z *deepfejką*”. Jego zdaniem „osoba, której niewygodne, ale autentyczne, nagranie zostało upublicznione, może próbować twierdzić, że zostało ono spreparowane”⁷⁰. Zdaniem autorów w kampanii parlamentarnej 2023 r. uchylono „technologiczną puszkę Pandory”, którą natychmiast należy zamknąć. W kontekście zmian w ordynacji wyborczej jest to konieczne i pilne.

Bibliografia

- Bąkowicz K., *Fake news jako produkt medialny w dobie postprawdy. Studium przypadku Niebieskiego Wieloryba*, rozprawa doktorska obroniona na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2019, https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/3623/tekst_dr_ca%C5%82o%C5%9B%C4%87_final_druk.pdf?sequence=3 (18.04.2022).
- Bąkowicz K., *Wprowadzenie do definicji i klasyfikacji zjawiska fake newsa*, «*Studia Medioznawcze*» 2019, t. 20, nr 3 (78).
- Biderman B., *Zagrożenie dezinformacją multimedialną z wykorzystaniem technologii deepfake, z perspektywy bezpieczeństwa narodowego*, rozprawa doktorska, Warszawa 2023.
- Gillin J., *Fact-checking fake news reveals how hard it is to kill pervasive 'nasty weed' online*, <https://www.politifact.com/article/2017/jan/27/fact-checking-fake-news-reveals-how-hard-it-kill-p/> (18.04.2022).

⁶⁸ N. Senkowska, *Deepfake w kampanii to krok w stronę nieznaną prawu*, LegTech, 6.09.2023, <https://legalis.pl/deepfake-w-kampanii-to-krok-w-strone-nieznanana-prawu/> (20.10.2023).

⁶⁹ R. Rozwadowski, *Deepfake może być problemem w kontekście prawa wyborczego*, Prawo.pl, 20.09.2023, <https://www.prawo.pl/samorzad/deepfake-a-prawo-wyborcze,523040.html> (20.10.2023).

⁷⁰ M.R. Woźniak, *Wykorzystanie deepfejków w kampanii wyborczej jest nieodpowiedzialne i niebezpieczne*, OKO.press, 26.08.2023, <https://oko.press/deepfejki-w-kampanii-wyborczej-po-morawiecki> (19.10.2023).

- Groh M., Epstein Z., Firestone Ch., Picard R., *Deepfake detection by human crowds, machines, and machine-informed crowds*, <https://www.pnas.org/doi/10.1073/pnas.2110013119#sec-1> (20.10.2023).
- Hao K., *Deepfake porn is ruining women's lives. Now the law may finally ban it*, <https://www.technologyreview.com/2021/02/12/1018222/deepfake-revenge-porn-coming-ban/> (2.11.2023).
- Jeffries J., *What's Fake News?*, New York 2019.
- Mrocicka K., *Fake newsy jako nowa kategoria zagrożenia dla systemu bezpieczeństwa ekonomicznego państwa w dobie kryzysu epidemicznego*, «Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego» 2022, nr 26 (14).
- Ognyanova K., Lazer D., Robertson R.E., Wilson C., *Misinformation in action: Fake news exposure is linked to lower trust in media, higher trust in government when your side is in power*, Harvard Kennedy School (HKS) Misinformation Review, 2020.
- Palczewski M., *Fake news. A continuation or rejection of the traditional news paradigm?*, «Acta Universitatis Lodzianis Folia Litteraria Polonica» 2017, nr 5 (43).
- Palczewski M., *Fake news a wolność słowa*, Instytut Staszica, <http://instytutstaszica.org/2019/02/11/fake-news-a-wolnosc-slowa/> (6.04.2023).
- Puutio A., *Deepfake democracy: Here's how modern elections could be decided by fake news*, <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/deepfake-democracy-could-modern-elections-fall-prey-to-fiction/> (30.11.2023).
- Rozwadowski R., *Deepfake może być problemem w kontekście prawa wyborczego*, Prawo.pl, 20.09.2023, <https://www.prawo.pl/samorzad/deepfake-a-prawo-wyborcze,523040.html> (20.10.2023).
- Senkowska N., *Deepfake w kampanii to krok w stronę nieznaną prawu*, LegTech, 6.09.2023, <https://legalis.pl/deepfake-w-kampanii-to-krok-w-strone-nieznana-prawu/> (20.10.2023).
- Stańska J., *Wybory w memach. Czy satyra może zmienić się w dezinformację?*, https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/wybory-w-memach-czy-satyra-moze-zmienic-sie-w-dezinformacje/ (10.11.2023).
- Waldemarsson Ch., *Disinformation, Deepfakes & Democracy The European response to election interference in the digital age*, Alliance Of Democracies Foundation, 2020.